**LAUSUNTO**

**Helsinki 16.1.2019**

**Tulevaisuusvaliokunta**

**Eduskunta**

**Viite:** Asiantuntijakuuleminen tulevaisuusvaliokunnassa keskiviikkona 16.1.2019 klo 9.00

**Asia:** VNS 5/2018 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa, Ratkaisuja työn murroksessa

**Teema:** Hyvinvointitalous, mukaan lukien osatyökyvyn ja syrjäytymisen teemat.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 230 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä 80 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Liitteenä SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n pääekonomistin Jussi Ahokkaan lausunto yllä mainitusta asiasta.

Lisätietoja: Jussi Ahokas, jussi.ahokas@soste.fi, puhelin 050 308 6870

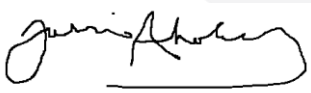

Jussi Ahokas
pääekonomisti
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

**Yhteenveto**

- Työn tulevaisuus on yksi yhteiskuntamme suurista kysymyksistä ja on tärkeää, että valtioneuvoston tulevaisuusselonteossa on perehdytty tähän teemaan syvällisesti.
- Tulevaisuusselonteon näkemys siitä, että työn murrokseen vastataan pitkän aikavälin politiikalla ja että monenlaisia toimenpiteitä tarvitaan, on perusteltu ja hyvä lähtökohta tulevaisuuden tekemiselle.
- Kun työn tulevaisuutta tarkastellaan hyvinvointitalouden visiosta (”yhdessä tehty hyvä elämä kaikille”) käsin, keskeiseksi näkökulmaksi muodostuu osallisuus ja kaikkien ihmisten pääseminen kiinni työhön.
- Usein työn tulevaisuuden pohdinnoissa keskitytään ihmisten osaamisen vahvistamiseen, mutta sivuutetaan se, että osaamisen kerryttämisen ja sen hyödyntämisen edellytyksenä on aina riittävä toimintakyky. Tulevaisuusselonteon visiossa työ- ja toimintakyvyn varmistaminen on kiitettävästi esillä.
- Näkökulma työ- ja toimintakyvyn varmistamiseen on tulevaisuusselonteossa kuitenkin melko kapea ja yksilön oma vastuu toimintakyvystä korostuu liikaa. Jokaisen ihmisen toimintakyvyn takaaminen edellyttää laaja-alaista sosiaali-, terveys- ja hyvinvointipolitiikkaa mutta myös työllisyyspolitiikkaa, jonka päämääränä on taata sopiva työ kaikille.
- Sopivan työn teemaan liittyy oleellisesti tulevaisuusselonteon ajatus työn merkityksen uudelleenajattelusta siten, että työtä lähestyttäisiin jatkossa aikaisempaa enemmän yhteiskunnallisen arvontuotannon näkökulmasta. Tällöin esimerkiksi vaikeasti avoimille työmarkkinoille työllistyvien henkilöiden julkiseen työllistämiseen on paremmat perusteet.
- Keskeinen tekijä sille, että työ tuottaa ihmisille hyvinvointia pidemmällä tähtäimellä on se, että siitä saatava toimeentulo on riittävän korkea. Vaikka työn sisältöjen muutoksen kautta syntyy painetta eriarvoistumiseen työmarkkinoilla, oikealla ja kestävän kehityksen periaatteisiin nojaavalla yhteiskuntapolitiikalla tähän haasteeseen voidaan vastata, kuten tulevaisuusselonteossa ansiokkaasti todetaan.
- Joustava tulevaisuuden sosiaaliturva, kaikkien toimintakykyyn, osaamiseen ja työllistymiseen investoiminen sekä määrätietoinen sitoutuminen eriarvoisuuden vähentämiseen kaikilla yhteiskunnan alueilla ovat välineitä, joilla työn murroksen tuottamat yhteiskunnalliset haasteet voitetaan hyvinvointitalouden visioon sitoutuen.

**Yleistä**

Tällä hetkellä suomalainen yhteiskunta on yhdessä muun maailman kanssa merkittävien haasteiden edessä. Ennen kaikkea ilmastonmuutos, taloudellinen epävakaus ja eriarvoisuus ovat niitä yhteiskunnallisia kysymyksiä, joihin Suomessa ja muualla on yhdessä löydettävä vastauksia jo tulevien vuosien – viimeistään vuosikymmenien aikana. Jotta onnistuisimme tässä, meidän on pystyttävä varautumaan tulevaisuuden mahdollisiin kehityskulkuihin ja ymmärrettävä se, mihin nykyinen suunta säilyttämällä olemme menossa. Siksi sellaista tulevaisuustyötä, mitä valtioneuvoston tulevaisuusselonteko edustaa, ehdottomasti tarvitaan tässä ajassa.

Työn tulevaisuuden pohtiminen ja kartoittaminen on omalta osaltaan tärkeää, jotta edellä mainittuihin haasteisiin voidaan kestävästi vastata. Siksi on hienoa, että hallituksen tulevaisuusselonteossa on perehdytty tähän teemaan syvällisesti. Koska työ on yhteiskunnassamme nyt ja tulevaisuudessa hyvinvoinnin sekä hyvän elämän lähde, johon kaikilla tulisi olla yhtäläinen oikeus, on työtä ja sen muutosta tarkasteltava kriittisesti tasaisin väliajoin. Tätä tarkastelua on syytä tehdä sekä yhteiskunnan rakenteiden että arvojen tasolla, kuten tulevaisuusselonteossa on ansiokkaasti tehty.

On helppo yhtyä myös tulevaisuusselonteon näkemykseen siitä, että työn murrokseen vastataan pitkän aikavälin politiikalla ja että monenlaisia toimenpiteitä tarvitaan siihen vastaamiseksi. Tämä on perusteltu ja hyvä lähtökohta tulevaisuuden tekemiselle ylipäätänsäkin. Tässä lausunnossa kommentoin tulevaisuusselonteossa esitettyä visiota ja tarkastelen työn tulevaisuutta hyvinvointitalouden ja hyvinvointitalouden vision näkökulmasta. Pyrin myös erittelemään, mitkä toimenpiteet ja lähestymistavat työn tulevaisuuden haltuunoton kannalta tästä näkökulmasta nousevat keskeisiksi.

**Työn tulevaisuus hyvinvointitalouden visiosta käsin**

Hyvinvointitalouden visio voidaan tiivistää lauseeseen ”yhdessä tehty hyvä elämä kaikille”. Tästä lauseesta voidaan edelleen johtaa hyvinvointitalouden kannalta keskeiset yhteiskuntapoliittiset tavoitteet: osallisuuden vahvistaminen, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edellytysten luominen sekä yhdenvertaisuuden takaaminen.

Kun työn tulevaisuutta tarkastellaan hyvinvointitalouden visiosta käsin, yhdeksi tärkeäksi näkökulmaksi muodostuu osallisuus ja kaikkien ihmisten pääseminen kiinni työhön. Jotta tulevaisuuden työelämä ja yhteiskunnallinen toimeliaisuus tapahtuisi hyvinvointitalouden vision mukaisesti, kaikille ihmisille tulisi taata mahdollisuus työhön ja yhteiskunnallisen arvon tuottamiseen. Jokaisen pitää siis olla osallinen arvontuotannossa. Kun tämä tavoite saavutetaan,

luodaan edellytyksiä samalla sekä yksilölliselle että yhteiskunnalliselle hyvinvoinnille: työn tekeminen ja yhteiskuntaan osallistuminen ovat hyvinvoinnin rakentumisen peruslähtökohtia.

Usein työn tulevaisuuden pohdinnoissa keskitytään ihmisten osaamisen vahvistamiseen. Tällöin on vaarana sivuuttaa se, että osaamisen ja sen hyödyntämisen edellytyksenä on aina riittävä toimintakyky. Ilman toimintakykyä osaaminen ei koskaan aktualisoidu, joten ennen mahdollisiin osaamisvajeisiin keskittymistä tulisi keskittyä toimintakyvyn vajeisiin. On erittäin hyvä, että tulevaisuusselonteon visiossa myös työ- ja toimintakyvyn varmistaminen on esillä.

Näkökulma työ- ja toimintakyvyn varmistamiseen on tulevaisuusselonteossa kuitenkin melko kapea ja siinä yksilön oma vastuu toimintakyvystä korostuu liikaa. Jos yksilöllinen toimintakyky syystä tai toisesta heikkenee, täytyy sen yhteisön, johon yksilö kuuluu tukea tätä toimintakyvyn palauttamisessa. Suomalaisessa hyvinvointivaltiomallissa viimekätinen vastuu tästä tuesta on kuulunut julkisyhteisölle ja tähän periaatteeseen on hyvä nojata tulevaisuudessakin. Jotta pystymme takaamaan jokaisen ihmisen toimintakyvyn, tarvitsemme jatkossakin laaja-alaista sosiaali-, terveys- ja hyvinvointipolitiikkaa, joilla luodaan perusta toimintakyvyn vahvistamiselle. Yksilön ja yhteisön keskinäisellä luottamuksella on keskeinen rooli toimintakyvyn rakentumisessa.

Luonnollisesti myös tulevaisuudessa harjoitettava työllisyyspolitiikka määrittää tulevaisuuden työtä, työelämää ja ihmisten osallistumisen mahdollisuuksia. Työllisyyspolitiikassa tulisi jatkossa ottaa päämääräksi, että jokaiselle meistä etsitään ja löydetään *sopiva työ*. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöille esittämiemme vaatimusten rinnalla alamme enenevissä määrin esittämään vaatimuksia myös työlle. On kummallinen ajatus, että ihmisen muokkaaminen työhön sopivaksi pitäisi olla yhteiskunnallinen lähtökohta, koska on varmasti helpompaa muokata työtä ihmisen lähtökohtia ja tilannetta vastaavaksi. Esimerkiksi osatyökykyisille ja pitkäaikaistyöttömille tulisi tulevaisuudessa räätälöidä aktiivisesti sellaisia työ- ja osallistumismahdollisuuksia, joihin he aidosti voivat tarttua.

Sopivan työn teemaan liittyy oleellisesti tulevaisuusselonteossa kiitettävästi esiin nostettu vaatimus työn merkityksen uudelleenajattelusta siten, että työtä lähestyttäisiin jatkossa aikaisempaa enemmän yhteiskunnallisen arvontuotannon näkökulmasta. Kun tämä näkökulma hyväksyttäisiin yhteiskuntapolitiikassa yleisesti esimerkiksi juuri vaikeasti avoimille työmarkkinoille työllistyvien henkilöiden julkiseen työllistämiseen tai kansalaisyhteiskuntatoimintoihin osallistumiseen olisi paremmat perusteet.

Keskeinen tekijä sille, että työ tuottaa ihmisille aidosti hyvinvointia on se, että siitä saatava toimeentulo on riittävän korkea. Toki pelkkä osallistuminen ja yhteiskunnalliseen arvontuotantoon osallistuminen voi olla palkitsevaa ja voimaannuttavaa, mutta jos se ei johda

riittävään toimeentuloon ja siten hyvinvoinnin rakentumisen kannalta keskeisten perusvoimavarojen riittävään tasoon, osallisuudesta saatu hyöty häviää. Siksi keskeiseksi tavoitteeksi nousee eriarvoisuuden vähentäminen työssä, toimeentulossa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Vaikka työn sisältöjen muutoksen kautta syntyy tulevaisuudessakin painetta eriarvoistumiseen työmarkkinoilla, oikeanlaisella ja kestävän kehityksen periaatteisiin nojaavalla yhteiskuntapolitiikalla tähän haasteeseen voidaan vastata, kuten tulevaisuusselonteossa ansiokkaasti todetaan

**Hyvinvointitalouden visiosta nousevia toimenpide-ehdotuksia työn murrokseen vastaamiseksi**

Tulevaisuudessa tapahtuvaan työn ja työelämän murrokseen sekä niistä nouseviin haasteisiin voidaan kestävästi vastata hyvinvointitalouden näkökulmasta seuraavien toimenpiteiden kautta:

1) **Kehitetään tulevaisuuden sosiaaliturvasta joustava ja ihmisten erilaiset tilanteet huomioiva.** Keskeistä on se, että tulevaisuudessa työnteko, yhteiskunnallinen aktiivisuus ja eri syillä maksettavat sosiaalietuudet ovat nykyistä paremmin yhdistettävissä, jolloin ihmisten toimeentulo on kaikkina hetkinä turvattu. Jatkossa on toteutettava joustava perusturva, joka tarkoittaa sitä, etteivät ihmiset enää joudu tilanteidensa muuttuessa tulottomiksi tai byrokratialoukkuihin, jotka estävät työnteon ja osallistumisen. Etuuksien ja palveluiden integraatio on niin ikään keskeinen edellytys toimivalle sosiaaliturvajärjestelmälle. Ihmisten tukeminen positiivisin kannustimin ja luottamus siihen, että riittävän toimintakyvyn tason saavuttavat ihmiset pyrkivät osallistumaan ja pääsemään kiinni työhön, tulee olla tulevaisuuden sosiaaliturvajärjestelmän lähtökohta.

2) **Investoidaan kaikkien ihmisten toimintakykyyn ja osaamiseen mutta myös työllistymiseen.** Jotta tulevaisuudessa kaikki meistä pääsevät kiinni työhön ja osallisiksi yhteiskunnallisesta arvontuotannosta, on pystyttävä takaamaan riittävä toimintakyky ja osaaminen kaikille mutta myös taattava sopiva työ kaikille. Investoimalla sellaisiin palvelurakenteisiin ja toimintamalleihin, jotka tehokkaalla tavalla tukevat toimintakykyä, lisäävät osaamista ja torjuvat syrjään joutumista, voimme pitkällä aikavälillä päästä tilanteeseen, jossa nopeatkaan muutokset työssä ja työelämässä eivät synnytä suunnattomia ongelmia yksilötasolla tai yhteiskunnan tasolla. Aktiiviset, osalliset ja osaavat ihmiset luovat kestävän yhteiskunnan ja rakentavat hyvän elämän edellytykset itselleen ja muille. Vaikka lyhyellä tähtäimellä ihmisten tukemiseen panostaminen tuottaa taloudellisia kustannuksia – esimerkiksi julkinen työllistäminen, pitkällä aikavälillä toteutuvat hyvinvointihyödyt tekevät panostuksista myös taloudellisesti kannattavia. Kuten hyvinvointi-investointien kohdalla yleensä, erityisesti toimintakykyyn, osaamiseen ja työllistymiseen investoimisessa on syytä muistaa niin sanottu sosiaalisten kustannusten häviämättömyyden laki: mikäli panostukset ihmisten hyvinvointiin jätetään

tekemättä, se näkyy väistämättä yhteiskunnassa huono-osaisuutena, syrjään joutumisena ja mahdollisesti levottomuutena tulevaisuudessa.

3) **Sitoudutaan määrätietoisesti eriarvoisuuden vähentämiseen kaikilla yhteiskunnan alueilla.** Työn murroksen odotetaan lisäävän eriarvoisuutta, kun erityisesti yksinkertaiset työtehtävät muuttuvat, vähenevät tai katoavat kokonaan. Mitä nopeammaksi työn muutos jatkossa kehittyy, sitä suuremmaksi ongelmaksi eriarvoisuus voi yhteiskunnassamme muodostua. Työn murroksen seurauksena voi olla tulo- ja varallisuuserojen kasvu, kun rahatalouden tulot muodostuvat suuremmassa määrin pääomatuloista. Toisaalta osallisuuskuilut ja yhteiskunnallisesta toiminnasta syrjäytetyksi joutuminen voivat olla jatkossa yhä yleisempiä. Rahatalouden rakennemuutoksen seurauksena mahdollisesti myös hyvinvointipalveluiden ja tulonsiirtojen rahoitus voi vaikeutua, mikä omalta osaltaan lisää eriarvoistumisen riskiä. Siksi työn murrokseen vastaaminen edellyttää yhteiskuntapolitiikassa määrätietoista sitoutumista eriarvoisuuden vähentämiseen niin tulojen, varallisuuden, koulutuksen, osaamisen kuin yksilöiden kokonaishyvinvoinninkin jakautumisessa. Ilman vahvaa sitoutumista tähän päämäärään on vaikea nähdä sellaisia toimenpiteitä, jotka olisivat riittäviä eriarvoisuuden vähentämiseksi nykyisessä toimintaympäristössä.